

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.4

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.4.30>

ДОВГУНЬ К.В.

**МІСЦЕ Й РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ,
ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ**

**PLACE AND ROLE OF PUBLIC ASSOCIATIONS IN THE SYSTEM
OF ENTITIES IMPLEMENTING MEASURES IN THE FIELD OF PREVENTION
AND COUNTERACTION TO DOMESTIC VIOLENCE**

У статті аналізується участь громадських об'єднань у протидії насильству в сім'ї. Визначено та висвітлено основні форми діяльності неурядових організацій. Розглянуто класифікацію громадських об'єднань, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Окремо зосереджено увагу на взаємодії громадських інституцій із державними установами. Підкреслюється позитивний вплив громадських об'єднань у напрямі вдосконалення законодавства та адміністративно-правових норм щодо протидії цьому негативному соціальному явищу. Адвокатські кампанії виокремлено як одну із найефективніших форм діяльності громадських об'єднань у цьому напрямі. Вони сприяють впровадженню міжнародного досвіду в українське законодавство.

Зроблено висновок, що лише за умови взаємодії між державними органами та громадськими об'єднаннями можливе комплексне покращення ситуації. Підкреслено необхідність ратифікації Стамбульської конвенції для подальшого вдосконалення українського законодавства. Розглянуто діяльність громадських організацій із надання спеціалізованих послуг жертвам домашнього насильства та підвищення рівня компетенцій державних службовців.

З'ясовано, що громадські об'єднання є важливою інфраструктурною частиною системи із запобігання та протидії домашньому насильству. Особливо це стосується проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, проведення навчання, заснування кризових і реабілітаційних центрів, забезпечення актуальної статистики, яка стосується проблеми. Залучення громадськості до вирішення проблеми протидії насильству в сім'ї є необхідним кроком у напрямі боротьби із цим негативним соціальним явищем.

Ключові слова: домашнє насильство, суб'єкти протидії, запобігання, громадське об'єднання, гендерно-зумовлене насильство, моніторинг, взаємодія, адвокатські кампанії.

The article analyzes the participation of civil society organizations in combating domestic violence. The primary forms of activity of non-governmental organizations are identified and covered. The classification of public associations working in the field of prevention and counteraction to domestic violence is considered. Special attention is paid to the cooperation of CSOs with government agencies working to prevent and combating domestic violence. The positive influence of civil society organizations in improving the legislation and administrative and legal norms to counteract this negative

social phenomenon is emphasized. Advocacy campaigns have been singled out as one of the most effective forms of public associations activity in this direction. They contribute to the introduction of leading international experience into Ukrainian legislation and administrative and legal practices.

The vast improvement of the situation is possible only under the condition of interaction between state bodies and public associations. The need to ratify the Istanbul Convention to improve further Ukrainian legislation was stressed. Public organizations' activity on providing specialized services to victims of domestic violence and activity on raising the level of competencies of civil servants are considered.

It is emphasized that civil society organizations are an essential infrastructural part of preventing and combating domestic violence. This is especially true for informational and educational campaigns, training, the establishment of crisis and rehabilitation centers, and the provision of up-to-date statistics on the problem. Involving the CSOs in tackling domestic violence is a necessary step towards combating this negative social phenomenon.

Key words: *domestic violence, public association, gender-based violence, monitoring, cooperation, advocacy campaigns.*

Вступ. Домашнє насильство є актуальною проблемою для українського суспільства, що підсилюється складним соціально-економічним становищем, недосконалим законодавством, широкою необізнаністю серед населення своїх прав і способів їх захисту, браком ресурсів у суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. За інформацією Програми розвитку ООН від фізичного домашнього насильства в Україні страждає орієнтовно 1,8 мільйона жінок. Варто зазначити, що через низьку правосвідомість у населення лише 10% повідомлень про насильство в сім'ї доходять до правоохоронних органів [1, с. 38]. Збройний конфлікт на сході України, який призвів до внутрішнього переміщення значної частини населення, знищення інфраструктури в східних областях, погіршення економічної ситуації посилив це негативне соціальне явище.

Розроблення ефективної системи з протидії домашньому насильству є актуальним питанням внутрішньої політики. У цьому напрямі стратегічним партнером для державних органів є громадські об'єднання як важлива частина соціальної інфраструктури. Однак для подальшого розвитку взаємодії українське законодавство потребує удосконалення, а існуючі форми співпраці – поглиблення.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі діяльності громадських організацій як суб'єктів, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також у дослідженні сучасного стану залучення громадських організацій до ліквідації цього негативного соціального явища.

Результати дослідження. В українській історіографії участь громадських об'єднань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству висвітлювалася у працях Н. Шамрук, Л. Димитрової, К. Левченко, І. Гамбург та інших вчених. Різноманітні аспекти діяльності громадських інституцій розглядалися у дослідженнях О. Горбової, В. Галунько, О. Ткаленко, які стосувалися загальної тематики домашнього насильства. Однак роль громадських організацій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в історіографії не досить висвітлена. Особливо це стосується напрямів роботи громадських організацій.

Організаційно-правові засади діяльності громадських інституцій визначені Законами України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI, «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських утворень» від 15.05.2003 № 755-IV та іншими нормативно-правовими актами. Внутрішнім документом, який регулює роботу громадського об'єднання, є статут, що формулює місію організації, напрям її діяльності, права та обов'язки членів.

Відповідно до Закону України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» громадські організації та іноземні неурядові організації потрапляють до категорії інших суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [5].

Нині в Україні діють десятки організацій, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. До найуспішніших громадських організацій, які мають великий досвід

роботи на території України, можна віднести «Ла Страда-Україна», Український жіночий фонд. Зазначені організації попри активну участь у протидії та запобіганні домашньому насильству в Україні активно співпрацюють із міжнародними й європейськими інституціями з метою впровадження кращого досвіду для подолання вказаного суспільно-негативного явища.

Громадські організації, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, можна розділити на три групи. До першої групи ми відносимо правозахисні організації. Наприклад, Українська Гельсінська спілка з прав людини здійснює постійний моніторинг дотримання прав людини. У сферу цього спостереження потрапляють також випадки домашнього насильства. До другої – організації, які відповідно до їх місії працюють для запобігання та протидії гендерно-зумовленому насильству. До цієї групи можна віднести Український жіночий фонд, громадську організацію «Ла Страда-Україна» та інші. У третю групу входять громадські об'єднання, які зосереджуються на захисті прав дітей (наприклад, всеукраїнський громадський центр «Волонтер»).

Більшість громадських організацій, які працюють у сфері запобігання та протидії цьому негативному соціальному явищу, зосереджуються на гендерно-зумовленому насильстві. Це пояснюється тим фактом, що 90% випадків – це насильство чоловіків щодо жінок [1, с. 38].

Варто зазначити, що в західноєвропейських країнах, США та Канаді громадські організації відіграють важливу роль у запобіганні домашньому насильству та надають спеціалізовані форми підтримки постраждалим від такого насильства (наприклад, через гарячі лінії, які надають консультування із правових питань). При чому вони часто функціонують за рахунок коштів муніципального чи державного бюджету, зокрема у порядку соціального замовлення [4, с. 14].

Нині в Україні розгалужена діяльність неурядових організацій можлива лише завдяки підтримці міжнародних донорів. Наприклад, громадська організація «Ла Страда-Україна» створила національну телефонну «гарячу» лінію з питань запобігання насильству та захисту прав дітей і жінок завдяки фінансуванню від міжнародних фондів [2, с. 56]. Однак із 1 січня 2020 року в дію вступила нова редакція Закону України «Про соціальні послуги», яка відносить громадські об'єднання до суб'єктів системи надання соціальних послуг [8]. Отже, для активного залучення неурядових організацій до надання послуг через соціальне замовлення потрібно прийняти ще низку підзаконних нормативно-правових актів та виробити чіткий механізм звітування громадських об'єднань.

В Україні спеціалізовані послуги для жертв насильства частково забезпечують саме неурядові організації. Через брак довіри до державних установ постраждали від насильства частіше звертаються саме до них. Поширеним явищем є те, що співробітники правоохоронних органів, медичних установ і соціальних закладів можуть не володіти необхідними знаннями та навичками, необхідними для роботи з жертвами насильства та подальшого запобігання вчиненню злочину. Організації громадянського суспільства проводять навчальні заходи для фахівців, які працюють із проблемами домашнього насильства, здійснюють підготовку наукових та інформаційних матеріалів за вказаною темою.

Неурядові організації активно працюють над проблемою відсутності достовірних даних про гендерно-зумовлене насильство. Важливою функцією громадських об'єднань є здійснення моніторингу реалізації державної політики із запобігання та протидії домашньому насильству та забезпечення достовірної статистики, яка стосується цієї соціальної проблеми. Подібні звіти є цінними для вдосконалення державної політики у цьому напрямі. Наприклад, у 2019 році громадська організація «Центр розвитку корпоративної соціальної відповідальності» та Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) опублікували дослідження «Гендерна рівність і відповідь на домашнє насильство в приватному секторі: заклик до дії» [3], яке проводилося з метою виявлення найбільш актуальних гендерних проблем.

Окремо згадки заслуговують напрацювання структур ПРООН, які не належать до громадських ініціатив, однак активно залучені до розвитку спроможності організацій громадянського суспільства та органів державної влади, поглиблення їх співпраці. Так, у рамках проекту «Верховенство права та правосуддя на рівні громад у районах України, постраждалих від конфлікту» [9] ПРООН в Україні здійснив дослідження інституційної спроможності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в Луганській області щодо запобігання та протидії гендерно-зумовленому та домашньому насильству. У травні 2020 року ООН Жінки в Україні (UN Women Ukraine) зробили дослідження становища та потреб жінок у контексті ситуації із COVID-19 в Україні, яке містило аналіз проблеми домашнього насильства через запровадження карантину [6].

Органи публічної адміністрації, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, залучають громадські об'єднання до співпраці. У процесі вдосконалення законодавства та нормативно-правових актів громадські інституції можуть надавати експертну підтримку. У 2012 році за підтримки ОКП ОБСЄ в Україні була створена робоча група за участю громадських організацій із розробки нового Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який був ухвалений 7 грудня 2017 року [7].

За участі провідних громадських організацій і за підтримки міжнародних партнерів був розроблений комплексний пакет законодавчих змін, який призвів до позитивних змін в українському законодавстві [4, с. 4]. Порівняно із Законом України від 15.11.2001 № 2789-III «Про попередження насильства в сім'ї» це був важливий крок уперед. Також громадські організації намагаються активно впливати на вдосконалення законодавства через адвокаційні кампанії шляхом проведення різноманітних заходів (спільні робочі групи, проведення круглих столів, підготовка аналітичних записок чи доповідей тощо).

Громадські організації через адвокаційні кампанії намагаються сприяти імплементації кращого міжнародного досвіду в українське законодавство. Вони докладають значних зусиль для ратифікації Стамбульської конвенції, яка в Україні відкладається вже протягом кількох років. Важливість Стамбульської конвенції зумовлюється тим, що вона сприяє впровадженню міжнародних стандартів і практик, які стосуються гендерно-зумовленого насильства, в українське законодавство. Вона детально перераховує види насильства проти жінок, пропонує змістовні визначення термінів; зобов'язує державу до створення системи соціальної інфраструктури для підтримки постраждалих від насильства (притулки, «гарячі» лінії для жертв).

Вказана конвенція встановлює механізм моніторингу ефективності застосування її положень на практиці; зобов'язує створити систему збору статистичних даних про випадки насильства, підтримувати відповідні дослідження; забороняє виправдовувати будь-які акти насильства культурою, звичаями, релігією, традиціями тощо [5, с. 100]. На жаль, в Україні попри активну адвокаційну кампанію низки громадських і міжнародних організацій Стамбульська конвенція так і не була ратифікована.

Саме завдяки партнерству державних органів і неурядових організацій стало можливим впровадження низки законодавчих ініціатив; імплементація нових технологій соціальної роботи із профілактики насильства та надання допомоги його жертвам; організація навчання для фахівців, причетних до вирішення цієї проблеми. Громадські інституції можуть делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів, які створюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, щоб у партнерстві працювати над вирішенням проблем у сфері протидії та запобігання домашньому насильству.

Відповідно до законодавства неурядові організації можуть надавати допомогу й захист постраждалим особам. Вони створюють кризові центри та реабілітаційні центри для надання спеціальних послуг і консультацій [100, с. 45], беруть активну участь у розбудові соціальної інфраструктури для допомоги постраждалим. Крім того, громадські об'єднання можуть бути залученими до соціально-виховної роботи із засудженими, які спрямовані на корекційні програми. Також важливу роль у протидії домашньому насильству відіграють юридичні клініки, які надають безкоштовні правові консультації, у тому числі і жертвам домашнього насильства. Громадські організації, які займаються питаннями протидії насильству в сім'ї, використовують засоби масової інформації для проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, підвищуючи рівень знань про права та способи їх захисту серед реальних чи потенційних жертв домашнього насильства.

Загалом до основних форм діяльності громадських організацій можна віднести проведення навчальних заходів для працівників правоохоронних органів, вразливих категорій населення; реалізацію адвокаційних кампаній; проведення корекційних програм; здійснення дослідження та моніторингу; організацію роботи національних «гарячих ліній» з питань запобігання насильству в сім'ї; надання правової допомоги та юридичних консультацій.

Щодо взаємодії між громадськими організаціями та державними органами, то можна виділити такі форми співпраці: надання експертної підтримки при розробленні та впровадженні адміністративно-правових норм або вдосконаленні законодавства, проведення координаційних нарад, обмін інформацією та даними моніторингу, спільне обговорення проблем, реалізацію спільних проектів.

Громадські об'єднання складають важливу частину інфраструктури з протидії домашньому насильству та вирішення інших соціальних питань, однак з огляду на міжнародний досвід потребує вдосконалення система їх фінансування. На нашу думку, доцільним є запровадження в

українському законодавстві відсоткової філантропії, яка передбачає в наданні громадянам права на власний розсуд перераховувати на користь обраних ними організацій громадянського суспільства визначений відсотком сплаченого податку з прибутку. Незалежне фінансування дозволить їм активніше впливати на вирішення соціальних проблем. Наприклад, така система вже діє в Угорщині, Румунії, Італії, Польщі та низці інших європейських країн.

Висновки. Таким чином, значення громадських об'єднань у протидії домашньому насильству є надзвичайно вагомим, адже саме вони активно сприяють підвищенню компетенцій державних органів у протидії домашньому насильству та надають спеціалізовані послуги постраждалим. У роботі неурядових організацій найбільш розвинутими напрямками є проведення освітніх програм, допомога постраждалим і проведення адвокаційних кампаній.

Підвищення ефективності роботи громадських організацій залежить від посилення їх співпраці із державними структурами. Також підвищення спроможності організацій громадянського суспільства вимагає вдосконалення законодавства, особливо це стосується їх фінансування та співпраці із суб'єктами публічної адміністрації в якості надавачів соціальних послуг.

Список використаних джерел:

1. Гамбург І.А., Вакулинська М.А. Організаційно-правові засади діяльності громадських організацій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (на прикладі проекту Кешер). *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи* : матеріали круглого столу, 31 травня 2019 року. За ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя : КПУ, 2019. С. 37–40.
2. Горбова О., Галуцько В. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї. К. : Інститут публічного права, 2016. 226 с.
3. Дослідження «Гендерна рівність і відповідь на домашнє насильство в приватному секторі: заклик до дії». URL: <https://ukraine.unfra.org/uk/BADV2019>.
4. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). За ред. М.І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2019. 288 с.
5. Ковальова О.В. Сучасний стан забезпечення прав жінок в Україні: оцінка CEDAW. *Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина* : матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу, 06 березня 2018 року. м. Ірпінь : УДФС України, 2018. С. 98–102.
6. Оперативна гендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації із COVID-19 в Україні. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/report_rga_covid-19_ukr_0.pdf.
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-1>.
8. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#n41>.
9. Стислий огляд звіту про результати дослідження інституційної спроможності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в Луганській області щодо запобігання та протидії гендерно-зумовленому та домашньому насильству. URL: <https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Donbas/RPP/report%20-ukr.pdf>.
10. Шамрук Н.Б. Діяльність недержавних громадських організацій із протидії насильству в сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*, 2017. Вип. 35. С. 41–47.